

ÉN, ADY ENDRE.

„**H**a szerettem, nagyon szerettem. Ha gyűlöltem, nagyon gyűlöltem“. Ezt mondja magáról a huszonhat éves Ady, mikor a zilahi Alma Mater új palotája előtt álmodozva, számadást csinál elmúlt éveiről s a jövőbe néz. Az ötven esztendőes Ady ma bizonyára csodálkozik odafent, hogy természetének ez a végtelensége mennyire sajátja lett bírálóinak is. Heves harc folyik ellene, érette s egész kis irodalom támadt hagyatéka körül. A legellentétebb magyar elmék foglaloznak vele, s vajjon melyik tábornak köszönhet többet, kik terjesztették jobban hírnevét, ellenségek-é vagy rajongók? A régi és új Magyarország minden fegyverét harcba hozta s ebből a harcból vegyes értékű, de rendkívül jellemző dokumentumok kerülnek ki, örökségül egy elkövetkező nemzedéknek, mely pontot tesz majd a nagy vita után. Adyról már eddig több értékes tanulmány jelent meg, nagy költőhöz méltók s néhány Ady-magyarázat legnagyobb klasszikusaink magyarázataival versenyezhet. Ady értékei lassanként kitűnnek, s az az ötven nagy vers, mely a legjobb lírikusok művéből leszokott szűrődni, lassanként Ady selejteséből is leválik, hogy irodalomtörténeti értékévé szépüljön. A komoly, értékelő munkások mellett ürge harcosok is dolgoznak, olyanok, akiknek a költő csak felszínes olvasmány, kiindulópont, cím, mely alá — szemükön a pártnézetek szemellenzőjével — megírják kis vallomásaikat — önmagukról. Vannak sokan, Ady-harcosok, akik alig ismerik a nagy modernet s többet írtak róla, mint amennyit olvastak tőle. Ime a legkomolyabb elmélyedés és a legnyilvánvalóbb felületesség a szélsőségek nagy poétájával kapcsolatban. Nem Ady nagyságának magyarázata mindez? Nem igaza volt, mikor azt mondta magáról, hogy előle nem szabad könnyel kitérni? S hogy az ő élete, tehát költészete millió gyökerű? Egy ország közvéleményét csak jelentékeny ember tudja éveken keresztül ébren tartani. Az Ady-viták ezt a jelentékeny embert igazolják, de nemcsak művészetét, hanem mélyen gyökeredző magyarságát is.

Ady, anélkül, hogy jó jogász volna, legfájóbb nemzeti sebeinkre tapintott rá csodás ösztönösséggel, s költészete úgyszólván szócsöve lett nálunk minden hatalmi kisebbség sérelmének. Ezek a sérelmek az Ady költészetén keresztül a hőmérő pontosságával mutatják a magyar társadalmi bajok láz-fokát. Az Ady-költészet megvitatása nemcsak esztétikai harc, hanem politikai tetemrehívás is. Arról folyik a szó, hogy *melyik párt, melyik tábor szereti jobban a hazáját*, melyiknek van jobb ízlése stb. Vagyis: *ki igazibb folytatója a hagyománynak*. Nemzetünk sok fajnak, sok vallásnak eredője, világos tehát, hogy egységes nemzeti öntudat, ítélet főben járó kérdésekben nem lehet, kivált egy meghasonlott korban, háborúk és forradalmak rázkódtatásai után. Az esztétika maga díszes palásttá vált ebben a kaotikus verekedésben; palásttá, mely alatt faji, felekezeti érdekek dugárúját csempézik, sokszor talán leginkább azok, akik energikusan

hivatkoznak az egyedül idvezítő esztétikára. Sorsunk ezért is tragikusabb, fenségesebb, mint minden más, nagyobb faji, felekezeti parcelálakra osztott társadalmaké. Ha azoknál baj van, könnyebben, együttesebben számolhatnak vele, nálunk ez a leszámolás, kibékülés nehezebb, kilátástalanabb. De vajjon nem simult-e el multunkban a legádázabb harc is? Egykor protestánsok és katolikusok fogták egymásra, hogy az ország megrontói, ahelyett, hogy összefogtak volna s közösen harcoltak volna. A meghasonlott kor oldott kéréit mindig megköti egy későbbi, higgadtabb kor. Addig, míg ezt elérjük, a vita kartács-tüzében eldől a költő ügye, a jelen sara leválik róla, s az, ami még ma sokak szemében jelleme, költészete főtenyezőjének látszik, pár évtized múltán már poros könyvek halott anyaga lesz. Balassa Bálint-ról már kevesen tudják, hogy miféle csinyeket követett el a felvidéki országútakon, ellenben minden magyar diák mint költészetünk első nagy alakját ismeri őt.

A zseni maga dönti el sorsát s olyan életet él, melyet alkotásra legalkalmasabbnak gondol. Lehet, hogy polgári értelemben botrányosan vétkezett, de vajjon mint író vétkezett-e? A zseni, ha úgy akarja, gőgösen vonul vissza sebzett becsvágyának, emberi hiszékenységének mentsvárába, néhány évtizedre sűrűsíti a neki szánt matuzsálemi életkort, nappallá teszi éjszakáit, megveti a polgári rendet, mert úgy érzi, hogy másként egy sor sem telt volna tőle. Sokan, akik az egészségtanok paragrafusai szerint morzsolgatják életüket, anélkül, hogy egyetlen új gondolatot adnának a világnak, szeretnek így en sőhajtozni: Mi lett volna ebből az Adyból, ha egészséges, polgári életet él! Talán szolgabíró Tasnádon.

Valóban Ady, az ember, holmi züllött vëndiák benyomását teszi. Senkinek sem ajánlatos, hogy az ő életmódját kövesse. Ez az Ady-ember legfeljebb arra taníthat, hogyan rohanjunk tapasztalatlan lepkeként a földi gyönyörök korai tűzhalálába. Csakhogy ez a sötét kép inkább a róla keringő adatok, mendemondák tömkelegéből alakult ki. Lassanként elterjedt róla, hogy ő századunknak legnagyobb irodalmi korhelye, minden erkölcsi kihágás szála az ő személyéig vezetnek, ő lett a szőszegés, a hűtlenség típusa, irodalmi selyemgyerek s minden mecénás-vagyon felrobbantója. Ez a vásott gyerek, aki az ideges krajcárkodás és fejedelmi bőkezűség tragikomikus játékát űzi mindhalálig, s még tulajdon öccsétől, anyagi ügyeinek hí sáfárjától is megtagad ötforintos kölcsönöket, hogy talán másnap már pezsgős vacsorával traktálja; ez az elesettségében is szilágysági úrnak marad poéta abba a hírbe kerül, hogy minden meg nem írt drámára ő vette fel az előlegeket, s barátot és ellenséget, mindkét nemen valót, egyformán becsapott. Egy későbbi kor írója rengeteg elmarasztaló pletyka birtokában bizonyára világosan látja majd a konkrét tények aránytalan csekélységét a nagy hűhóhoz képest.

A legtöbb tehetség lassú méreggel emészti el magát s egész életével fizet rá, hogy alkotónak született. Csupán a mérgek különbözök. Némelyik mosolygó halottat formál áldozatából, a másik meg feidúlja, rémítővé teszi arca isteni vonásait. Ady életmérgeből hiányzott az

a megtévesztő páriám, mely nem egy, nálánál semmivel sem jobb s mégis nagyrabecsült kortársának szalonkabátjából árad. Ady, az örök vendiák, a tapasztalatlan gyermeki lélek, maga is dolgozott rossz hírnevén. Velezületett őszinteségének túlzásával vall meg olyasmit is, amit sok, ugyanabban a mocsárban lubickoló kortársa szerencsésen eltitkol. Érdekes, hogy sokszor egész kis társaságok, sőt társadalmak bünei hogyan tudnak az Eulenspeigel-csinyek s a Simplicissimus-adomák módjára egyetlen bűnbak alakjában koncentrálni. Más is volt olyan elesett, olyan beteg, mint ő, csak éppen nem írta meg *Mihályi Rozália csókját*, avagy *A magyar Pimodánt*. Ady kannibáli novellája jó példa arra, hogy mekkora távolság tátonghat valóság és költészet között, ha még annyira reális is az a tragikus mag, melyből egy szembekapó vallomás groteszk virága sarjadt. *A Magyar Pimodán*, az alkohol e legszomorúbb himnusza, a legelkeseredettebb szofizma, zseniális-délibábos fejtegetése annak a tannak, hogy a rendetlen élet felsőbbrendű értelemben egyedüli vígasza a Duna-tájra vetődött zseninek. Ady még a predesztináció tanával is hajlandó alátámasztani tételét, hogy a veszett fejszének legalább nyelét megtalálja. Csak *A vár-úr szemérem-öve* c. versét kell elolvasnunk, s látjuk, micsoda nyakatekert logikával szerencsélkedik Ady a szerencsétlenségben. Csoda-é, ha teste-lelke ebek harmincadjára került? Hiszen maga is szívesen terjeszti magáról mindenféle zseni-korhelyek, alkohol- és szerelem-áldozatok, mámorfejedelmek fizikai és szellemi revelációit. Természetes, hogy ezzel a tragikomikus pózzal kiszolgáltatta s rosszabbnak tüntette fel magát, mint amilyen valójában volt. Csoda-é, ha nem mindig jól megválogatott barátai, bámulói megemlékezéseiben már torzképpé válik ez a kép? Adynak van néhány igaz barátja, akik maguk is számottevő egyéniségek. Nem mindennapos barátok, el-elkerülik Adyt, mert a költőfejedelem nem könnyű társaság, rendkívüliségének tudata bántón tüntet minden szavában, gesztusában. Ez a néhány jó barát ismeri őt s azóta is hallgat esendőségeiről, a géniusz kedvéért. De Adynak, aki szeretetre vágyott s folyvást menekül az emberek elől, jól esett az irodalmi viaszfigurák társasága is, akik tanítványai lettek kocsmában és irodalomban. Mi mindent beszélhetett előttiük Ady, hiúságból, unalomból, hogy megoldatlan titoknak, beszéd és vita tárgyának, a maga távollétében örök témának játssza ki magát és végül unottan rázza le őket magáról. De hát hogyan meneküljön tőlük, intellektuellt férfiaktól és nőktől, akik szavát lesték s odadobott megjegyzésein rágódtak? Egy hajótörés alkalmával a kapitány emberevők közé került. Tüstént kikötöttek s nekiláttak a kivégzéséhez. A kapitánynak eszébe jutott, hogy a vadak nem bántják az örülteket. Nosza, elkezdett furcsábbnál-furcsább grimaszokat vágni, a haját tépte, ugrált és röhögött. A vadak azt hitték, hogy megbolondult, tüstént eloldták kötelékeit s körültáncolták, mint valami szentet. Erre a történetre gondolunk, valahányszor egy-egy éveken át kitartó Ady-kullancs hirtelen túrkálni kezd a „mester“ polgári becsületében, kinek egykor évekig tömjénező csatlósa volt. S talán ezektől származnak azok a vadromantikus mesék

is, melyek Adyt görbetükkörben mutogatják. Ady csakugyan mélységesen vétett ellenük. Nagyobb lett náluk, akik azt hitték, hogy a zseni kaftánjának érintésétől már maguk is zsenikké lobbantak s bevonulnak a halhatatlanságba. Ennél nagyobb bűn nem is lehet a nagy költők lándzsahordozói szemében.

Ady nagy költő volt s szerencsétlen gyermek. Egyetlent szeretett igazán: költészetét. Ezért mindent feláldozott, ha helyzete kényszerítette. Vére a túlságos szeretet vagy gyűlölet hevében lobog, s hogy kit szeret, kit gyűlöl s meddig, talán maga sem tudta volna megmondani. Gyűlöli Tiszát, de szereti Kozma Andort, noha Kozma szenvedélyes Tisza-barát. S szereti Gyulai Pált, a hagyomány félelmetes örét. Mert Kozma sokra tartja a tehetségét s Gyulai Pál egyszer megdicséri *A halál rokonát*. Ilyen a költő, Ady százszorosan ilyen. Szíve hűtlen az eszéhez, esze a szívéhez. Ady örökké haragszik, mert nem méltányolják eléggé, örökké új hódolókat keres, szikkadt talajként issza a dicséret langy esőjét s haragban, szeretetben hűtlenkedik. Élete örök elvágózkodás egy jobbnak képzelt környezetbe s tulajdon költői érdeke válságos pillanataiban nem tudott különbséget tenni legbensőbb, legtehetségesebb barátai s a kis Ady-majmolók között. Ady elvágódik azoktól, akik jóltevői, új, kétes frigyekért régi frigyeket szakít szét: egész élete ennek a lázas vágnak tragikomikus csődje. Ady meg akarja hódítani az egész magyar közönséget, hasztalanul. Ady független úr akar lenni, de hasztalanul. Örökké egy helyben maradt, szegényen, anyagi gondok közt, arcán a kitartottság szegyenbélyegével.

(Budapest.)

(Folyt. köv.)

Vajthó László.